

MAHFUZAT:

BATI'NIN İNSANLIĞA BAĞIŞI İRÇİLİK MAĞDURU RUANDA

Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ*

Çok güzel bir coğrafyada yer alan Ruanda'ya bin tepe ülkesi anlamında “Thousand Hills Country” de denilmektedir. Yemyeşil topraklara sahip olan ülkede aynı zamanda akarsular ve göller de mevcuttur. Toplam nüfusunun 12 milyon olduğu söylenen Ruanda, Orta Afrika'nın doğusunda yer almakta olup resmi adı Ruanda Cumhuriyeti; resmi dili Fransızca, İngilizce, Sevahilice ve Kinyarwandaca'dır. Afrika'nın en küçük devletlerinden biri olan bu şirin ülkenin komşuları Uganda, Tanzanya, Burundi ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti olup ikisi yağışlı ve ikisi kurak olmak üzere dört mevsime sahip bir iklimi bulunmaktadır. Resmi para birimi Ruanda Frangı olan ülke, son dönemlerde ekonomik kalkınma yaşamaktadır. Şu andaki haliyle Afrika'nın en gelişmiş ülkeleri arasında yer almaktadır. Genç bir nüfusa sahip olan ülkenin ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayansa da bankacılık sisteminin gelişmiş olması çevre ülkelerden sıcak para akışını sağlamaktadır. Bu da ülkenin ekonomisine ciddi bir katkı oluşturmaktadır.

Tarih

Ruanda 1884 yılında Almanya'nın başkenti Berlin'de gerçekleştirilen ve “Berlin Konferansı” olarak bilinen toplantı ile Almanya'nın Doğu Afrika sömürgelerinden biri haline gelmiştir. 1897 yılından itibaren de Almanlar bölgeye yerleşmeye başladılar. Almanya'nın birinci dünya savaşında yenilmesinden sonra Afrika'daki sömürgeleri el değiştiren 1916 tarihinden itibaren Belçika'nın hâkimiyetine geçmiştir. Kolonizasyonda geç kalan Belçikalılar, gelir gelmez Ruanda'nın etnik yapısını incelemiş ve halkı üç sınıflı bir toplumsal katmana ayırarak yönetmeye başlamışlardır. Hayvancılıkla uğraşanlara Tutsi; tarımla uğraşanlara Hutu ve fakir halka da Twa adını vermişlerdir. Uzun boylu ve aynı zamanda Etiyopya halkı ile aynı etnik kökenden geldikleri sanılan Tutsiler ile hareket etmeye başlayan Belçikalılar, bunlar

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: mahfuz@istanbul.edu.tr

aracılığıyla çoğunluk olan Hutuları yönetmeye çalışmışlardır. Belçikalıların hâkimiyetinden sonra bölge Katolik misyonerlerin de hareket sahası haline gelmiş ve halk hızla mahalli dinlerini terk ederek sömürgeci Belçikalıların dinine geçmiştir.¹ Tacirler aracılığıyla yöreye giren ve 1994 yılına kadar sadece yüzde bir oranında olan Müslümanları istisna tutacak olursak ülke tamamen Hristiyanlaşmış oldu.²

Belçikalı sömürgeciler çoğunluğu oluşturan Hutuları sistemin dışında tutmaları, onlarla birlikte Tutsilere karşı da ciddi bir öfkenin oluşumunu sağlamışlar. 1959 yılında Hutular, iktidarda bulunan Tutsiler ve Belçikalılara karşı ayaklandılar. Ruanda'nın Sosyal Devrimi olarak tarihe geçen bu hadise esnasında bir birçok Tutsi öldürüldü, evleri yakılıp yıkıldı. Bu nedenle yüz binden fazla insan komşu ülkelere sığınmak zorunda kalarak göçmen konumuna düştü. Belçikalılar durumun bu şekilde sürmeyeceğine kanaat getirince 1961 yılında referandum yapmaya karar verdiler. Bu referandumla birlikte Hutular, çoğunluğu teşkil ettikleri için, Belçikalıların da desteğiyle yönetimi ele geçirdiler ve Tutsileri dışarıda tuttular. 1962 yılında Belçikalıların çekilmesiyle çoğunluğu Hutuların oluşturduğu bağımsız Ruanda Cumhuriyeti kurulmuş oldu.³

Tutsiler dışlandıkları için bağımsızlığın hemen akabinde bir şiddet sarmalı baş gösterdi. 1973 yılında Juvanel Habyarimana tarafından tek partili bir askeri diktatörlük yönetimi kuruldu. Ülkeyi yirmi bir yıl yöneten Habyarimana, döneminde ülke nisbeten rahatlamış gibi görünse de, sürekli Hutu taraftarı bir politika izlenmeye devam etmiştir. Ülke yönetiminden uzaklaştırılan Tutsiler, kendilerini aşağılanmış ve dışlanmış hissettikleri için, organize olmaya ve Hutulara karşı mücadele etmeye karar vermişlerdir. Bu amaçla 1990 yılında *Ruanda Yurtsever Cephesi* kuruldu. Cephenin kurulması ile bir mücadele başlamış ve hızla bir iç savaşa doğru evrilmiştir. Nisan 1994 yılında Hutu Kabilesine mensup Ruanda Cumhurbaşkanı Habyarimana'nın uçağı, başkent Kigali'nin üzerinde, kimliği belirsiz şahıslar tarafından düşürüldü ve başkan öldürüldü. Bu hadise üzerine Hutu kabilesine mensup aşırıcular, cumhurbaşkanının ölümünden Tutsileri sorumlu tuttular ve ülke nüfusunun yüzde sekseninden fazlasını teşkil eden Hutu kabilesini, kendilerinden olan cumhurbaşkanının öcünü almak üzere sokaklara çağırdılar. Böylelikle bir katliam başlamış oldu. Birleşmiş Milletlerin resmi raporlarına göre, bir kaç ay içerisinde, çoğu palalarla doğranan, sekiz yüz bin, Ruandalılara göre

1 Bkz. Joshua Theodore Bazuin, *Religion in the Remaking of Rwanda After Genosite*, Yayınlanmamış felsefe Doktorası Tezi, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, 2013, s. 43.

2 Bkz. Joshua Theodore Bazuin, 44.

3 Joshua Theodore Bazuin, 46-47.

bir milyona yakın insan öldürüldü.⁴ Bu rakam o günün Ruanda nüfusunun yüzde onundan fazlasını teşkil ediyordu. Bunun yanı sıra milyonlarca insan evsiz, yurtsuz; bir o kadarı da çevre ülkelere sığınmak suretiyle, mülteci konumuna düştü.

Çoğunluğunu Katoliklerin oluşturduğu katillerden korunabilmek için sığınacak melce arayan halk, yoğunluklu olarak kiliselere sığındı. Ancak kiliselerde görev yapan, adı din adamı olan, fakat yüreğinde zerre miktarı sevgi bulunmayan rahipler, kilisenin kapılarını katillere açmakla kalmamış, aynı zamanda kendilerine sığınanları da ispiyonlamışlardır.⁵ Soykırım esnasında öldürülenlerin yüzde yetmişinin bu kiliselere sığınan insanlardan olması dikkat çekicidir.⁶ Katliamdan kaçmayı başaranlar ise komşu ülkelere sığınmışlardır. Bugünkü devlet başkanı Paul Kagame de bu mültecilerden biridir. Uganda'ya sığınmış, burada askeri eğitim görmüş, hatta general rütbesine kadar yükselmiştir. Uganda'da kurduğu teşkilat ile Ruanda'nın iç savaşına müdahil olmuş ve selefi Pasteur Bizimungu'nun ardından 2000 yılında Ruanda'nın devlet başkanı olmuştur. Hala iktidarda bulunmaktadır.

Belçikalıların, soykırımı giden süreç ile soykırım esnasındaki ırkçı tavrı, Ruandalıların büyük tepkisine neden olmuş ve olmaya devam etmektedir. Ruanda'nın eski Müftüsü Salih Habimana'nın da ifade ettiği gibi Belçikalılar sadece ırk merkezli değil aynı zamanda din merkezli bir ayrımcılık da gerçekleştirmişlerdi. Bu ayrımcılığa en çok da Müslümanlar maruz kalmışlardır. Zira Ruanda yönetimini ele geçirdikleri dönemde çıkardıkları toprak mülkiyeti yasasına göre Müslümanların toprak sahibi olmaları yasaklanmıştı. Bu yasa çok yakın zamana kadar aynen bu şekilde uygulanmaya devam edilmiştir. Yine müslümanlara eğitim hakkı verilmediği gibi, ülke içerisinde özgür dolaşım hakkı da tanınmamıştı. Bir Müslümanın bir yerden bir başka yere gidebilmeleri için yörenin yöneticilerinden yazılı izin almaları icap ediyordu.⁷ Hal böyle olunca halk, Fransızlara karşı tepki göstermiş ve İngilizceyi de devletin resmi dili haline getirmiştir. Hatta 2000 yılından itibaren bu dili aynı zamanda eğitim dili haline de getirmişlerdir. Günümüzde her Ruandalı eğitimini İngilizce almak zorundadır.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz katliamda tarafsız kalan, kendilerine sığınanları canhıraş bir şekilde koruyanlar ise Müslümanlar olmuştur. Katliam

4 Geniş bilgi için bkz. Donatien Nikuze, "The Genocide Against The Tutsi in Rwanda: Origins, Causes, implementation, Consequences, and the post-genocide era", *International Journal of Development and Sustainability*, III/V, 2014,

5 Geniş bilgi için bkz. Timoty Longman, "Church Politics and The Genocide in Rwanda", *Journal of Religion in Africa*, XXXI, II; Brill Leiden, 2001, 163-186.

6 Katolik kilisesi bu katliamda gösterdiği olumsuz duruştan dolayı daha sonra özür dilemek zorunda kalmıştır. Bkz. <https://www.youm7.com/story/2016/11/21>

7 Bkz. <https://www.assakina.com/politics/news-muslims/27757.html>.

esnasında tam bir tarafsızlık içerisinde olan Müslümanlar, kendilerine sığınan herkesin güvenliğini sağlamak için büyük bir çaba göstermişlerdir.⁸ Kendilerini bu katliama davet eden taraflara karşı ilkesel bir duruş sergileyerek karşı durmayı başarabilmişlerdir. Bütün mescitler sığınmacılara açılmış; mescitlerin bulunduğu sokakların güvenliği sağlanmıştır. Bu durum Ruanda'da "Kiliseye sığınan öldürülür, mescide sığınan ise hayatta kalır ve yaşamına devam eder" şeklinde bir deyimde dönüşmüştür.⁹ Hatta "barbarlığa karşı çıkan, mazlumu destekleyen yegâne dinin İslam" olduğu şeklinde bir kabulün oluşmasını da sağlamıştır.¹⁰ Hutu ve Tutsi kökenli Müslümanlar, yan yana kardeşçe bunu gerçekleştirmişlerdir. Zira Ruanda'da karışık olan tek topluluk müslümanlardır. Bir başka ifade ile müslüman topluluğun içerisinde hem Hutular hem de Tutsiler bulunmaktadır. Aralarında evlilikler de mevcuttur. Bu duruş başta mabetlere sığınan Hristiyan kökenli insanlar olmak üzerinde Ruanda halkı üzerinde büyük bir etki yaratmış ve halkın İslam'ı kabul etmelerine vesile olmuştur. Bu haberler daha sonra akraba ve dostlarını da etkilemiş onların da bu kutlu dini inceleme ve araştırmalarına vesile olmakla kalmamış; İslam'ı benimsemelerini sağlamıştır.

Yüzde binlerle ifade edilen ihtida hadiseleri Müslümanların sayısının bir kaç yıl içerisinde yüzde onlara ulaşmasını sağlamıştır olmuştur. Hatta bazı batılı araştırmalara göre bu rakam yüzde onbeş civarındadır.¹¹ Kuşkusuz müslümanlar aynı duruşu 1959 yılında ki katliamda da göstermişlerdi. O zaman da tarafsız davranmış; katliama hiç bir şekilde müdahil olmamışlardı. Müslümanlar, her iki dönemde de, katliamdan kaçmaya çalışanların yurt dışına çıkışları için de destek olmaya çaba sarf etmiş; onları araçları ile komşu ülkelere geçirmek için uğraşmışlardır. İşin dikkat çekici kısmı ise bu ferasetle hareket eden ve halka merhametle davranan Müslümanların, ülkenin en fakir ve eğitimsiz kitlesini teşkil etmiş olmasıdır. Bunun arkasında ise Müslüman âlimler ve liderler bulunmaktadır. Zira iç çekişmenin giderek keskinleştiği dönemde Müslüman din âlimleri ve liderler halkı siyasi gruplaşmalarda taraf olmamak hususunda uyarılmış; İslam dininin diğer insanlara zarar vermeyi, onları öldürmeyi, kendilerine haksızlık yapılmasını şiddetle yasaklamış olduğunu hem radyolardan hem de camilerde verilen derslerde; hatta el ilanları ile cemaat üyelerine anlatmayı başarmışlardır. Yine onlar

8 Joshua Theodore Bazuin, 233 vd.

9 Bkz. <https://www.assakina.com/politics/news-muslims/27757.html>.

10 Bkz. Prunier, Gérard. *The Rwandan Crisis. History of a Genocide*, Columbia Press University, London 1995, 419.

11 Emily Wax, "Islam Attracting Many Survivors of Rwanda Genocide: Jihad Is Taught as 'Struggle to Heal'". Washington Foreign Post Service. Monday, September 23, 2002; s. A1; Bu bilgiler eski Ruanda Müftüsü Salih Habimana'nın 2010 tarihinde Katar'da katıldığı bir toplantıda verdiği mülakattan da ifade edilmektedir. Bkz. <https://www.assakina.com/politics/news-muslims/27757.html>.

İslam'ın kabile çekişmeleri, ırkçı duruş, toplumsal çatışmayı da yasakladığı hususunda cemaatlerini bilgilendirmeyi başarmışlardır.¹²

Müslümanların bu kahramanca tavrını kurtardıkları insanlar daha sonra ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Örneğin Beatha Uwazaninka, hayatta kalmasını cesur ve vicdan sahibi Nyamirambolu Müslüman Yahya Nsengiyumva'ya borçlu olduğunu söylemektedir. Onun verdiği bilgiye göre soykırım boyunca Yahya Nsengiyumva otuz kişiden fazla insanı kendi evinde saklamıştır. Babası ve amcası Kigali'de kalan ve sonrasında öldürülen 27 yaşında ki Yahya Kayiranga adında bir başka kişi ise dehşetin başlamasıyla birlikte annesiyle beraber Kigali den kaçtığını, kaçıışı sırasında Gitarama'lı Müslüman bir aile tarafından emniyete alınıp saklandığını ve bu süre boyunca her ikisi de tanımadıkları bu aile tarafından barındırılıp korunduklarını anlatmaktadır. Mudhi Byumvuhore adında bir başka şahıs ise adının hazırlanmakta olan ölüm listesinde olduğunu öğrenince çareyi ağırlıklı olarak Müslümanların yaşadığı -Kigali şehrinin bir ilçesi olan- Nyamirambo'da yaşayan arkadaşlarından yardım istemekte bulmuş. O kendi hikâyesini şu cümlelerle anlatmaktadır: *"Müslüman arkadaşlarım beni kendi evlerinde sakladılar. Onlar o kadar cesur olmasalardı ben bugün hayatta olamazdım. Güvenliğimi sağlayıp, beni evlerinde saklayan bu insanların benim yüzümden zor durumda kalmamaları için sürekli yer değiştirmek zorunda kaldım. Birkaç gün bir yerde saklandıktan sonra yer değiştirip başka bir saklanma yerine götürüldüm. O zamanlar sığınmacıları saklamak hayati tehlike arz ediyordu. Neyse ki kısa süre içerisinde yeni aileler çıkıp beni korumak için evlerine alıp saklıyorlardı. Bu saklanma sürecinde en zor şey ise bir saklanma yerinden diğerine giden yol güzergâhı idi. Yol boyunca birçok engellerle baş etmek zorundaydık. Ve her an milisler bizi yakalayabiliyorlardı. Takip ettiğimiz yol kenarlarında çok sayıda öldürülmüş insan cesetleri gördük. Eğer bu insanlar saklanmamda yardımcı olmasalardı şüphesiz ben de o cesetler arasında yer alacaktım. Ancak Müslümanlar bir ve beraber hareket ederek beni ve diğer birçok insanı ölümden kurtardılar"* Sıra dışı hikâyelerden biri ise o zamanlar 10 yaşında olan Marie-Grâce'e aittir. Bütün aile fertleri öldürüldükten sonra Marie-Grâce bir mülteci kampına sığınarak hayatta kalmış. Ancak bu kampta da can güvenlikleri yokmuş. Marie-Grâce yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır: *"Milisler bizim kaldığımız bölümden insanları öldürmeye başlayınca bazı Hutular, özellikle çocuklara, kaçmamız için yardım ettiler. Komşumuz olan aile beni alıp evinde sakladı. Ancak beni saklayan aile tehdit edilince ailemin eski sığır çobanının yanına korunmak üzere gönderildim. Orada yiyecek sıkıntısı ve zor yaşam koşullarından dolayı, ancak birkaç gün kalabildim. Sonra beni tanıdık bir Müslüman ailenin yanına yerleştirdiler. Ben orada bir ay kaldım. İnkotanyiler Kigali şehrini ele*

12 Bkz. <https://ar.qantara.de/content>

geçirince Ruanda radyosu şehri terk etmemizi ve kaçmamızı duyurdu. Böylece Bukavu şehrine giden Müslüman aile beni de beraberinde götürdü.”¹³ Bir başkası ise şöyle demektedir: “1994 yılında Müslümanlar bize çok iyi davrandılar. Ben de onlar gibi olmak istedim. Soy kırım esnasında en güvenli yer Müslüman komşuların eviydi. Hutulu Müslümanlar, Hutulu katillerle birlikte hareket etmediler. O dönemde Camilere sığınan hiç kimse öldürülmedi. Hiçbir Müslüman bir başka Müslümanın öldürülmesini istemiyordu” [Oysaki Hristiyanlar, aynen kendileri gibi Hristiyan olanları katlediyorlardı].¹⁴

Günümüz Ruanda’sında Müslümanlar, toplumun alt katmanına mensup olmalarına rağmen, yukarıda kısmen anlattığımız iç savaş esnasında sergiledikleri söz konusu duruş nedeniyle saygın bir konuma sahiptirler. 1994 öncesinde yok sayılan, kimliklerine saygı duyulmayan, hatta kimi yerlerde vatandaşlığı bile bulunmayan bu kitle, artık farklı bir konuma yükselmiş oldu. Mescitler inşa ettiler ve ülkenin siyasi hayatında görülmeye başladılar. Müslümanların dini bayramı olan Ramazan bayramı Ruanda Devleti’nin resmi tatilleri arasındaki yerini almaya başladı. Ancak bütün bunlara rağmen eğitimde gerekli hamle gerçekleştirilemedi. Her ne kadar Ruanda Müslümanlarının eğitimlerine mani yasal bir engel olmasa da fakirlikleri gerekli eğitimi almalarına imkân tanımamaktadır. Ülke genelinde on beş özel üniversite bulunmaktadır. Bu özel üniversitelerin eğitim ücretleri de oldukça yüksektir. Müslümanların fakir oluşları bu özel üniversitelerden faydalanmalarını engellemektedir¹⁵

Ruanda da bugün onlarca cami ve mescit vardır. Bunların en büyüğü ise Nyamirambo bölgesinde bulunan ve Kaddafi’nin Camisi olarak bilinen mabettir. Bu mabet Libya’nın maktul devlet başkanı Muammer Kaddafi tarafından sağlanan fonla inşa edilmiştir. Ruanda eski Müftüsü Salih Habimana’nın verdiği bilgiye göre burası 2010 yılına kadar ülkenin tek İslam Merkezi olup Libya ile el-Ezher ve özellikle de Medine Üniversitesi ile koordineli bir şekilde eğitim vermekteydi. Buralardan istifade edilerek, bu müessese aracılığıyla Müslümanlara Arapça ile İslami İlimler eğitimi verilmekteydi. Bununla birlikte kurumun ayakta durmasında en büyük payın Libya’ya ait olduğu unutulmamalıdır. Libya 1980’den itibaren Ruanda’da var olan Müslüman azınlığa hem eğitim, hem dini yapılanma hem de ekonomik destek vermiştir. Bunu hemen hemen her müslüman Ruandalıdan duymak mümkündür.¹⁶

13 Bu hadiseler ile ilgili geniş bilgi için bkz. Rainer Klüsener, *Muslims in Ruanda – Von Marginalisierung zu Integration*, Institut für Ethnologie und Afrikastudien, Johannes Gutenberg-Universität, Forum 6, D-55099 Mainz, Germany, 2006, ss. 62-63.

14 Richard M. Benda, *The Test of Faith: Christians and Muslims in the Rwandan Genosid*, The University of Manchester, School of Arts, Languages and Cultures, 2012, s. 131. (Richard M. Benda’nın bu çalışması bir doktora tezi olup 2013 yılında ödül almıştır.)

15 Bkz. <https://www.assakina.com/politics/news-muslims/27757.html>.

16 Bkz. <https://www.assakina.com/politics/news-muslims/27757.html>.

Adı geçen eğitim kurumunun aynı zamanda bizim İmam Hatip Liselerine benzer bir eğitim verdiği anlaşılmaktadır. Kaddafi'nin öldürülmüş olması ve Libya'nın içinden geçtiği zor koşulların Ruanda'daki Müslümanları da etkilediği gözlenmektedir. Bunlar Kaddafi'nin yaptıklarını unutmadıkları için yukarıda adını andığım İslam merkezinin girişinde, Ruanda'nın bayrağının hemen yanında, hala Libya'nın bayrağını da dalgalandırmaktadırlar.

Ruanda Müslümanları kendi liderlerini seçme hakkına sahiptirler. Bunu, adına *The Supreme Muslim Council* denilen bir müessese aracılığıyla yapmaktadırlar. Bu müessese, 14 kişiden oluşmaktadır. Bu kişiler aynı zamanda Müslümanların dinî lideri olan müftüyü seçmektedirler. Hatta müftüyü seçmekle de kalmamakta, kendi aralarında toplanarak zaman zaman fetvalar da yayınlamaktadırlar. Müftü verdiği fetvalarda da bu kuruma dayanmak zorundadır. Eski müftünün verdiği bilgilere göre fetvalarda, Yusuf Karadavi başta olmak üzere bazı âlimlerin, Ezher ve Suudî Arabistan'daki bazı zevatın fetvalarından da istifade edilmektedir.¹⁷

Beş yıl için seçilen Ruanda müftüsü, devletin nezdinde müslümanları temsil etmekte ve ülke içerisinde bulunan İslamî kurumları yönetmektedir. Şimdiki müftü ise Şeyh Salim Hitimana olup 30 Mayıs 2016 tarihinde seçilmiştir. Seçildikten sonra farklı fetvaları ile de dikkat çekmeye başlamıştır. Örneğin 11 Temmuz 2016 tarihinde verdiği bir fetva ile kadınların peçe takmasının İslamî olmadığını; Kur'an'ın kadınların el ve yüzünü açmasını emrettiğini savunmuştur. Güvenlik amacıyla verdiği bu fetvanın güvenlik güçleri tarafından takdirle karşılandığı ifade edilmektedir.¹⁸

Uluslararası İlişkiler

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Birleşmiş Milletlere üye olan Ruanda, yaşadığı iç savaştan ciddi anlamda dersler çıkarmıştır. Ekonomisi çoğunlukla tarım ve hayvancılığa dayanmasına rağmen hızla bulunduğu coğrafyanın en güçlü ülkesi haline gelmektedir. Bu durum kendini hem ekonomi de hem de askeri sahada göstermektedir. Nitekim askeri alanda bulunduğu coğrafyanın en güçlü ülkesi olduğu kaydedilmektedir.

Uluslararası ilişkileri de oldukça iyidir. Son zamanda İsrail ile sıkı ilişkiler geliştirmiştir. İsrail, Ruanda'da başta tarım ve askeri saha olmak üzere birçok alanda etkilidir. Nitekim Netanyahu son bir yıl içerisinde iki kez bu ülkeyi ziyaret etmiştir.

17 Bkz. <https://www.assakina.com/politics/news-muslims/27757.html>.

18 <https://intelligencebriefs.com/high-council-of-muslims-in-rwanda-bans-muslim-women-from-wearing-full-faced-niqab/>

Türkiye, Afrika açılımı kapsamında, bu ülkeye de ilgi duymuş ve burada bir elçilik açmıştır. Bu durum Türkiye'ye ilgiyi artmıştır. Nitekim son yıllarda okumak amacıyla Türkiye'yi seçenlerin sayısında artış gözlenmektedir. Türk vatandaşları da buraya ilgi göstermeye başlamışlardır. Türk girişimcilerin yanı sıra, cemaatlerin de ilgisi gözlenmektedir. Nurcular ve Süleymancılardan burada kurumları vardır. Fetöcülerin de burada okulu bulunuyordu. Türkiye Büyükelçiliği'nin girişimleri sonucunda kapatılmış olsa da burada hala bu gruba mensup yüzlerce şahsın yaşadığı bilinmektedir. Bunlar Kigali'nin su arıtma sistemi gibi bazı altyapı projelerini de almış vaziyettedirler.

Afrika'nın birçok ülkesinden büyük inşaatlar yapan Türk firmaları, burada da iş almış vaziyettedirler. Bir yıl içerisinde bitirilen ve Türk firmalara büyük bir prestij kazandıran büyük kongre merkezi inşaatı bunlardan biridir. Ülkede Türk ürünlerine karşı da bir ilgi vardır. Özellikle Saray bisküvilerinin bu bölgede ciddi bir alıcısı bulunmaktadır.

Yönetim

Ruanda Laiklikle idare edilen bir ülkedir. Çoğunluk itibarıyla Hristiyan olan ülkenin büyük bir kısmı Katolik olmakla birlikte içlerinde önemli oranda Protestan da vardır. Ülkede soykırımı gerçekleştirenlerin daha çok katolik olması, bu mezhebe yönelik bir antipatinin oluşmasını sağlamıştır. Bu antipati devlet başkanında da vardır. Nitekim devlet başkanı her dine aynı mesafede olduğunu söylemektedir. Kilise ve camiye mesafe koymakla birlikte, İsrail Devleti ile geliştirdiği yakın ilişkiler halk arasında Yahudiliği benimsediği şeklinde yorumların yapılmasına neden olmuştur.

Ruanda Seyahatimiz

Seyahat ettiğimiz ülke hakkında bu bilgilerden sonra şimdi gezimize geçebiliriz. 26/04/2018 günü İstanbul Üniversitesi'nin yaklaşık 90 ülkede gerçekleştirdiği İÜYÖS sınavının koordinatörü sıfatıyla, yanımda aynı zamanda oda arkadaşım olan kadim dostum Şevket KOTAN hoca olarak İstanbul Atatürk Havaalanından THY ile Ruanda'ya gitmek üzere hareket ettik. Yaklaşık yedi saatlik bir uçuştan sonra Ruanda'nın başkenti Kigali'ye, yorgun argın vasil olduk.

Bizi Havaalanından Türkiye Büyükelçiliğimizden İkinci Kâtip Hasan Bey karşıladı ve Aberdeen adındaki otelimize yerleştirdi. Tokatlı bir Türk girişimci olan sevgili Gökhan KAZOVA'ya ait olan otel, butik bir otel olup kendisi ve eşi Armağan Hanımefendi tarafından işletilmekteydi. On küsur odası bulunan otelin gayet güzel ve bakımlı bir de bahçesi vardı. Bahçede otele göre büyük

bir konferans salonu da yer alıyordu. İÜYÖS sınavını gerçekleştirdiğimiz bu salon sevgili Gökhan Bey tarafından bize ücretsiz tahsis edildi. Kendimizi evimizdeymişiz gibi hissettiğimiz otelimizden ertesi gün sabah, elçiliğimizin tahsis ettiği araçla çıktık. Güzel bir Kigali turu yaptık.

İki milyon nüfusa sahip olan başkent Kigali, geniş bir coğrafyaya dağılmış olup yüksek binaların yanı sıra iki katlı ve albenili villaları ile de dikkat çekmektedir. Tek katlı derme çatma yapıların yasak olduğu şehirde yerleşim, tepelere kurulmuş vaziyettedir. Bunun iki temel nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki tarıma müsait olan yerlerin korunması, ama ikincisi ise yılın yaklaşık sekiz ayı yağmurlu geçen şehrin su baskınlarına maruz kalma tehlikesidir. Sürekli yağmur aldığı için kotu düşük olan bölgeler, taşkınlara maruz kalabilmektedir. Bu da söz konusu alanlara ev yapımına izin verilmesine neden olmuştur.

Şehircilik açısından baktığımız zaman Kigali oldukça güzel ve düzenli bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Geniş cadde ve sokaklar, düzenli kaldırımlar, son derece bakımlı ve temiz yollarla karşılaşılıyorsunuz. Caddele-
rin etrafında yılın sekiz ayı yağın yağmur sularının akışını sağlayan geniş yağmur suyu kanalları bulunmaktadır. Son zamanlarda bazı yüksek binalar ile karşılaşılmasına rağmen göğe adeta başkaldıran modern Babil kuleleri bu coğrafyada henüz yerini almadığı gibi kolonizasyon döneminden kalma binalarla da karşılaşmamaktasınız. Bütün bunlar düzenli bir planlamanın sonucunda gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte şehirde kanalizasyon sisteminin bulunmaması dikkat çekicidir. Bu amaç için fosseptik çukurlardan istifade edilmektedir. Şehrin kurulduğu coğrafya su tutmayan bir toprak yapısına sahip olduğu için bu fosseptik çukurlarının yıllarca kullanılabildiği ifade edilmektedir. Kaldığımız otelin sahibi sevgili Gökhan KAZOVA, on iki yıl önce satın aldıkları otelin fosseptik çukurunu hiç boşaltmadıklarından bahsetmişti. Bu durum toprağın su tutmayan yapısından kaynaklanıyor olmalıdır.

Temizlik, Kigali'yi sadece komşu devletler değil, aynı zamanda Afrika'da da dikkat çeken bir şehir haline getirmiştir. Devlet, temizliğe son derece önem vermektedir. Nitekim her ayın son Cumartesi günü öğleye kadar devlet başkanının da iştirak ettiği temizlik programı uygulanmaktadır. O gün görevliler yollara çıkmakta, hareket halinde olan araçlar durdurulmakta ve icbari olarak temizliğe katılmaları sağlanmaktadır. Bu zorunlu temizlik faaliyeti, şehirde bir temizlik bilincinin oluşmasını sağlamış vaziyettedir. Ancak yarım günlük bu icbari program, şehirde birçok işin yapılmasına da mani olmaktadır. Nitekim bu program bizim öğleden sonra saat 14:00'de yapacağımız sınavı da etkilemiş oldu ve haliyle katılımı düşürdü.

Ülke, sadece temizliğe değil aynı zamanda spora da önem vermektedir. Nitekim haftanın yarım günü de spora ayrılmış vaziyettedir. Her hafta Cuma günü öğleden sonrası spor amaçlı tatil edilmiş vaziyettedir. Bu yarım günde herkesin spor yapması istenmektedir. Herkesin spor yapıp yapmadığı bir yana; bu uygulamanın hafta tatilini iki buçuk güne çıkardığı ortadadır.

Şehri gezerken bize rehberlik yapan Mustafa Bey bize şehir hakkında bilgiler de verdi. Onun verdiği bilgilere göre Kagali ucuz bir şehir değildir. Hem gayrimenkul fiyatları hem de kiralar oldukça yüksektir. İyi bir semtte, oturulabilir bir evin kirası, 750 dolardan başlamaktadır. Turumuz esnasında, bir tepenin başında bulunan büyükçe bir binanın önünden geçiyoruz, dışarıda kuyrukta bekleyen insanlar var. Buranın neresi olduğunu sorduğumda Amerika Büyükelçiliği olduğunu öğrendik. Elçiliğinin kapısında, uzunca bir kuyruk vardı. Vize bekleyenlerin oluşturduğu bu kuyruk Amerika'nın bu topraklarda hala fırsatlar ülkesi olarak görüldüğünü göstermektedir.

Gezimiz esnasında ünlü "Hotel Ruanda" filminin konusu olan Hotel des Mille Collines'in de önünden geçtik. Bilindiği gibi soykırım esnasında otelin biri kapılarını Birleşmiş Milletler çalışanları ile birlikte bazı mültecilere de açmıştı. Bu mülteciler hadiseler esnasında burada kalmış ve korunmuştu. Daha sonra bu hadise Hotel Ruanda denilen ve Güney Afrika'da çekilen bir filme konu olmuştu. Ancak filmin katliamın hem Hutu hem de Tutsiler tarafından karşılıklı gerçekleştirilen bir hadise olduğunu anlatması; burada tepki ile karşılanmış ve aktörlerin Ruanda'ya girmesi yasaklandığı gibi filmin Ruanda'da gösterimine de izin verilmemişti. Zira Ruanda'nın resmi tezine göre soykırım Hutular tarafından Tutsilere karşı işlenmiştir. Bir başka ifadeyle Tutsiler soykırıma maruz kalan kısım olup mazlumdurlar.

Cuma namazını Kaddafi camiinde kılmaya karar verdik. Cami oldukça dolu idi. Hoca uzunca bir hutbe okudu. Hutbe Arapça, İngilizce ve mahalli dilde okundu. Hutbenin konusu ise Cennet ve sahip olduğu yedi tabaka, cennet meyveleri ve bunların dünyadaki meyvelerle mukayesesi idi. Namazın bitiminde ise soykırım müzesini gezmeye karar verdik. Avlusunda soykırım esnasında öldürülen binlerce insanın medfun bulunduğu müzede, başta Hitler tarafından soykırıma maruz kalmış olan Polonyalılar ve Yahudiler olmak üzere değişik milletlerden de örnekler vardı. Tur esnasında sözde Ermeni soykırımı ile ilgili de bilgilerin yer aldığı, ancak Büyükelçiliğimizin tepkisiyle bunların kaldırıldığını öğreniyoruz. Müzenin içerisinde soykırıma maruz kalan insanların resimleri, özellikle de kiliselerde öldürülenlerin resimleri, beni son derece etkiledi. Ancak en çok da kafatasları, uyluk ve kaval kemiklerinin sergilendiği ve soykırımın izlerini taşıyan bölüm karşısında infiale kapıldım.

İnsanlığın dibe vurduğu bir durumu anlatan bu kalıtlar yaşanan vahşetin derinliğini gözler önüne sermekteydi.

Kigali turundan sonra otele geri döndük, hafif bir istirahatten sonra Sayın Büyükelçimiz Mehmet Raif KARACA Bey'in bizim için tertip ettiği akşam yemeğine katılmak için elçilik konutuna geçmiştik. Elçilik görevlileriyle, mihamdarımız yani yeni evimizin sahibi Gökhan Bey ile eşi Armağan hanımın da katıldıkları yemek son derece samimi, güzel ve keyifli bir sohbet eşliğinde devam etti. Kendimizi adeta evimizde hissetmemize vesile olan başta sayın Büyükelçimiz ile Hasan Bey, Mustafa Bey'e medyunu şükran olarak istirahat etmek için otele döndük.

İÜYÖS sınavı için son hazırlığımızı tamamlayarak Cumartesi günü öğrencilerimizi beklemeye başladık. Armağan Hanım ve Gökhan Bey salonumuzu sınava en güzel şekilde hazırlamışlardı. Sınav saati gelince yukarıda ifade ettiğim gibi temizliğin azizliğine uğradığımızı ve katılımın az olduğunu fark ettik. Temizlik imandandır diyen bir sistemin mensubu olarak ilk kez temizlikten şikâyetçi olduk. Ancak gelen öğrencilerimizle de görevimizi yaptık. Daha sonra KAZOVA ailesinin bize hediye ettiği Ruanda yer fıstıklarımızı da yanımıza alarak; elçiliğimizin sağladığı araçla İstanbul'a dönmek üzere havaalanına revan olduk. Bu vesileyle hem, Sayın Büyükelçimiz başta olmak üzere elçilik görevlilerimize hem de KAZOVA ailesine teşekkür ederim.